

1918. gada 18. novembrī proklamētā Latvijas Republika Otrajā pasaules karā bija zaudējusi savu neatkarību. PSRS okupācija turpinājās arī pēc kara beigām, latviešu tauta tika pakļauta padomju ideoloģijai, represijām un rusifikācijai. **Tomēr sapnis par brīvību un savu valsti palika dzīvs.**

Astoņdesmito gadu otrajā pusē, tiklīdz sākās padomju varas liberalizācija un “perestroika”, Latvijas sabiedrība sāka ceļu uz savas valsts neatkarības atjaunošanu. Šo ceļu dēvē par Trešo atmodu un Dziesmoto revolūciju.

“Perestroikas” laikā padomju vara pieļāva to, ka brīvāk tika pausti no oficiālā kompartijas ideoloģiskā kursa atšķirīgi viedokļi. Veidojās jaunas, kompartijai nepakļautas sabiedriskās organizācijas. Cilvēki Latvijā šīs iespējas plaši izmantoja, iesaistoties cīņā pret padomju sistēmas aplamībām un konsekvencēm, kas apdraudēja latviešu valodas, Latvijas kultūras un vides pastāvēšanu. Kompartijas vadības mēģinājums pārbūvēt Padomju Savienību pavēra apspiestajām tautām iespēju izrauties no “tautu cietuma”.

KULTŪRAS FONDS

Dzejnieka Imanta Ziedoņa vadītajam fondam bija liela nozīme nacionālās kultūras un apziņas modināšanā. Kultūras fonds, iestājoties par kultūrvēsturiskās un dabiskās vides saglabāšanu, aktīvi iesaistījās Daugavas krastu saglabāšanas kampaņā.

Latvijas Kultūras fonda priekšsēdētājs un Augstākās padomes deputāts Imants Ziedonis 1990. gadā Saeimas fotokrājums

Kļuva par būtisku balstu Latvijas Tautas frontes veidošanā

dibināts
12.11.
1986.

dibināta
10.07.
1986.

CILVĒKTIESĪBU AIZSTĀVJU GRUPA “HELSINKI-86”

Šīs grupas biedri jau 1987. gadā uzdrošinājās rīkot akcijas, kas atmaskoja padomju režīma noziegumus. Ziedu nolikšana padomju organizēto deportāciju upuru piemiņai, Molotova–Ribentropa pakta publiska nosodīšana un aicinājums 18. novembrī atzīmēt Latvijas valsts dibināšanas gadadienu bija liela uzdrīkstēšanās. Ciešā sadarbībā ar tā sauktajiem helsinkiešiem strādāja arī luterāņu mācītāju kustība “Atdzimšana un atjaunošanās”.

1988. gada 14. jūnijs. Gājiens uz Rīgas Brāļu kapiem pēc tautas mītiņa pie Politiskās izglītības nama (tagad – Kongresu nams). Grupas “Helsinki-86” dalībnieks Konstantīns Pupurs cauri Rīgai pirmo reizi nes sarkanbaltsarkano karogu Saeimas fotokrājums

Izgaismoja padomju režīma noziegumus pret latviešu tautu

VIDES AIZSARDZĪBAS KLUBS (VAK)

Spilgts kluba darbības piemērs ir kampaņa pret metro būvniecību Rīgā. Ja šie plāni būtu īstenoties, Latvijā tiktu ievests daudzskaitlīgs darbaspēks un latvieši pašu zemē būtu palikuši mazākumā. Tāpat klubs rīkoja plašas akcijas protestam pret Daugavpils HES un pie Liepājas iecerēto atomelektrostacijas būvniecību, kā arī Baltijas jūru piesārņojušās Slokas celulozes rūpnīcas darbību.

1988. gada 27. aprīlis. Ārkārtas parkā Vides aizsardzības kluba organizēts mītiņš pret Rīgas metro būvniecību Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums

Aktīvi organizēja pretpadomju masu pasākumus

dibināta
08.10.
1988.

dibināta
10.07.
1988.

LATVIJAS NACIONĀLĀS NEATKARĪBAS KUSTĪBA (LNNK)

LNNK vēlējās apturēt migrāciju no citām padomju republikām, jo tā grāva Latvijas kultūrvidi un apdraudēja latvisko tradīciju saglabāšanu. LNNK organizēja mītiņus padomju režīma noziegumu nosodīšanai un skaidri izvirzīja prasību pēc nacionālās neatkarības.

1988. gada 7. oktobris. Tautas manifestācijā “Par tiesisku valsti” Mežaparka Lielajā estrādē klātesošos uzrunā gan LTF, gan LNNK un citu kustību pārstāvji un sabiedriskie darbinieki. Tauta skaļi un publiski pauž prasību pēc Latvijas pašnoteikšanās un lielākas autonomijas Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums

Kā pirmā priekšplānā izvirzīja nacionālās neatkarības faktiskās atjaunošanas ideju

LATVIJAS TAUTAS FRONTE (LTF)

Latvijas Tautas fronte sākotnēji iestājās par varas demokratizāciju un liberalizāciju M. Gorbačova ierosināto reformu ietvaros. Taču 1989. gada oktobrī tā nolēma parlamentārā ceļā virzīties uz pilnīgu Latvijas neatkarības atjaunošanu. Tautā mīlētā žurnālista Daiņa Īvāna vadībā LTF ne vien iesaistījās politiskajos procesos, bet arī organizēja sabiedrību cīņai par valsts neatkarību.

Kļuva par galveno spēku valstiskās neatkarības atjaunošanai parlamentārā ceļā

1989. gada 7.–8. oktobris. Latvijas Tautas frontes 2. kongress. Tajā pieņemta jauna programma, kurā fiksēts LTF politiskās darbības kurss uz pilnīgu Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu Latvijas Nacionālā arhīva krājums

Skenē un noskaties Daiņa Īvāna stāstu!

Foto: Valters Ivanovs

Masveida pretpadomju manifestācijas Latvijā sākās 1987. gadā ar kustības “Helsinki-86” rīkotajiem PSRS režīma noziegumu atceres pasākumiem, ko reizēm mēdz dēvēt arī par “kalendāra nemieriem”. **Neapmierinātība ar dzīvi Padomju Savienībā un vēlme pēc pārmaiņām kļuva acīmredzama.** Tautai izdevās apturēt vairāku okupācijas varas iniciēto projektu virzību. Taču pagrieziena punkts ceļā uz neatkarības atjaunošanu bija brīdis, kad pašās varas struktūrās radās šaubas par padomju varas pamatiem un arī plašas sabiedrības masas uzdrošinājās izvirzīt arvien lielākas prasības.

19.04.
1988.

“ĻAUNS MURGS”

Pirmoreiz pretpadomju aktīvistu Gunāru Astru arestēja 1961. gadā par tikšanos ar ASV diplomātiem, sarakstīšanos ar ārzemēs dzīvojošiem latviešiem, kā arī rusifikācijas kritiku un notiesāja uz 15 gadiem ieslodzījumā. Pēc atbrīvošanas G. Astra vēl aktīvāk izvērsa pretpadomju darbību, tostarp pavairojot un izplatot Padomju Savienībā aizliegto literatūru. 1983. gadā G. Astru notiesāja vēlreiz. Šajā tiesas prāvā viņa teiktais pēdējais vārds ir kļuvis par vienu no nozīmīgākajām un drosmīgākajām publiskajām runām. 1988. gadā G. Astru atbrīvoja pirms termiņa, taču neilgi pēc tam viņš mīkļainos apstākļos nomira, un tāpēc sabiedrībā radās aizdomas, ka VDK viņu noindējusi.

1988. gada janvāris. Pretošanās kustības dalībnieks Gunārs Astra īsi pirms atbrīvošanas Latvijas Nacionālā arhīva krājums

“Es ticu, ka šis laiks izgaīs kā ļauns murgs. Tas dod man spēku šeit stāvēt un elpot.”

Disidenta Gunāra Astras bērēs 1988. gada 19. aprīlī par spīti varas iestāžu pret darbībai piedalījās vairāki tūkstoši cilvēku. Viņa kaps tika aizbērts ar rokām.

BALTIJAS CEĻŠ

Apmēram divi miljoni cilvēku sadevās rokās, izveidojot 600 kilometru garu dzīvu ķēdi, kas savienoja Tallinu, Rīgu un Viļņu. Akcijas mērķis bija atgādināt pasaulei par prettiesisko Baltijas okupāciju, iekļaušanu PSRS sastāvā un tautu vēlmi izrauties no tās. Baltijas ceļš kļuva par pasaules mēroga paraugu nevardarbīgas pretošanās izpausmēm un iedvesmoja līdzīgas akcijas arī citviet pasaulē.

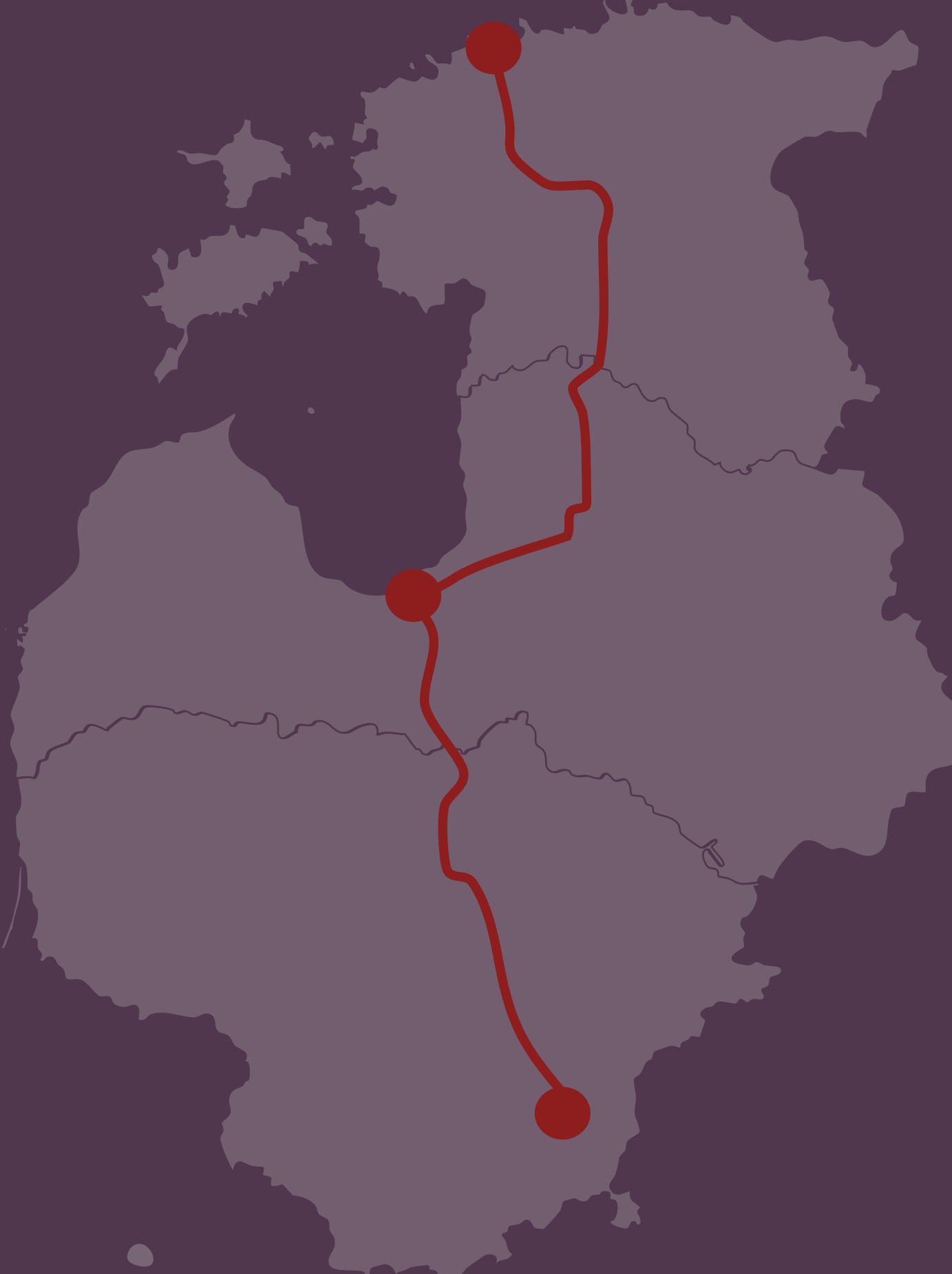
Latvijas Nacionālā vēstures muzeja projektam "Gadsimta albums" iesūtītais fotogrāfijas

23.08.
1989.

Foto: Uldis Briedis

1989. gada 23. augusts. Akcijas "Baltijas ceļš" dalībnieki uz Oktobra tilta (tagad – Akmens tilts) Rīgā Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums

VIENA NO VISU LAIKU
VĒRIENĪGĀKAJĀM
NEVARDARBĪGAS PRETOŠANĀS
AKCIJĀM PASAULĒ

Agritas Ozolas fotogrāfija, iesūtīta Latvijas Nacionālā vēstures muzeja projektam "Gadsimta albums"

Latvijas Republikas nepārtrauktības princips okupācijas laikā (1940–1990) nozīmēja to, ka valsts *de iure* turpina pastāvēt. Šo tiesisko nepārtrauktību atzina vairāk nekā 50 Rietumu valstis. Latvijas diplomātiskā pārstāvniecība Rietumos tika uzturēta visu okupācijas laiku. Neatzīšanas politika balstījās uz 1940. gada 23. jūlijā ASV valsts sekretāra vietnieka Samnera Velsa parakstīto deklarāciju par Baltijas valstu aneksijas neatzīšanu. Rietumu valstis uzturēja neatzīšanas politiku, taču reālus pasākumus, kas veicinātu neatkarības atjaunošanu, līdz pat Atmodas noslēgumam tā arī neuzsāka.

ĀRKĀRTĒJAS PILNVARAS

Pirms valsts okupācijas Latvijas sūtnis Lielbritānijā Kārlis Zariņš saņēma ārkārtējas pilnvaras aizstāvēt Latvijas intereses ārvalstīs, ja kara apstākļu dēļ Ministru kabinetam nebūtu iespējams ar tām sazināties. Par Latvijas ārpolitikas centru okupācijas laikā kļuva Londona, kur strādāja K. Zariņš. Uzticētās pilnvaras K. Zariņš pildīja līdz mūža beigām. Šajā laikā viņš Lielbritānijas Ārlietu ministrijai iesniedza notas par Otrā pasaules kara laikā totalitāro valstu pastrādātajiem noziegumiem un Latvijas okupācijas nosodīšanu. Vienlaikus K. Zariņš iecēla sūtniecības pilnvarotos un sadarbojās ar latviešu trimdas organizācijām. Pēc viņa nāves par Latvijas diplomātiskā un konsulārā dienesta vadītāju Rietumos tika ievēlēts pilnvarotais lietvedis un Latvijas sūtniecības vadītājs Vašingtonā Arnolds Spekke un vēlāk arī Anatols Dinbergs, kurš amatu pildīja līdz pat Latvijas neatkarības atjaunošanai.

Kārlis Zariņš
(1879–1963)

Kārlis Zariņš, Latvijas Republikas valdības ārkārtējo pilnvaru nesējs un ārlietu dienesta vadītājs Ārlietu ministrijas krājums

Foto: Uldis Pāže

Foto: Uldis Pāže

- ▲ 1991. gada 15. novembris. Latvijas ārlietu ministrs Jānis Jurkāns sagaida Latvijas ilggadējo diplomātu, Latvijas Republikas vēstnieku ASV Anatolu Dinbergu (no kreisās), kurš ieradās dzimtene pēc 54 gadu prombūtnes. Saeimas fotokrājums
- ◄ 1991. gada 14. septembris. ASV valsts sekretārs Džeimss Beikers nodod Latvijas Republikas Augstākās padomes priekšsēdētājam Anatolijam Gorbunovam sarkanbaltsarkano karogu, kas visu gadomju okupācijas laiku glabājies ASV Valsts departamentā. Saeimas fotokrājums

TRIMDAS LATVIEŠU LOMA

Nozīmīga loma cīņā par neatkarību bija Rietumu valstīs dzīvojošajiem latviešiem. Viņi aktīvi atgādināja par PSRS noziegumiem un pieprasīja, lai Rietumu valstis sekmē baltiešu neatkarības centienus. Pasaules Brīvo latviešu apvienība, Amerikas Latviešu apvienība un Eiropas Latviešu apvienība koordinēja informatīvās kampaņas. Baltiešu jautājums bija konstanti jāuztur starptautiskās sabiedrības dienaskārtībā un jāpanāk, lai ASV un citas demokrātiskās valstis turpinātu neatzīt PSRS varu pār Latviju.

1985. gada 29. jūlijs. Baltijas brīvības un miera kuģis Stokholmas ostā Biedrības "Latvieši pasaulē – muzejs un pētniecības centrs" krājums

Freedom
for
Estonia
Latvia
Lithuania

Foto: Čārlzs Blinks

Trīs baltietes ar plakātu "Brīvību Igaunijai, Latvijai un Lietuvai" pie Brīvības statujas Ņujorkā, ASV
Latvijas Nacionālā arhīva krājums

Ieejas bilete uz Baltijas brīvības demonstrācijas mītiņu Madison Square Garden arenā Manhetēnā 1965. gada 13. novembrī
Latvijas Nacionālā arhīva krājums

Padomju Savienībā vēlēšanas nebija ne brīvas, ne demokrātiskas. Izvēles iespēju nebija – balsot varēja tikai par vienīgās atļautās, proti, komunistiskās partijas kandidātiem. Astoņdesmito gadu vidū aizsākās tā dēvētās “perestroikas” politika. Tā nebija vērsta uz demokrātiskas iekārtas izveidi, taču pavēra tautai iespēju beidzot nesodīti paust savu viedokli. Pirmie demokratizācijas iedīgli vēlēšanu norisē kļuva saskatāmi vietējo padomju vēlēšanās 1987. gadā, kad parādījās konkurence – kandidātu skaits varēja būt lielāks nekā mandātu skaits. 1989. gada PSRS tautas deputātu kongresa un vietējo padomju vēlēšanās jau bija iespēja izdarīt izvēli starp kandidātiem, kas pārstāvēja atšķirīgu politiku. 1990. gadā no PSRS konstitūcijas tika svītrotā norāde par komunistiskās partijas vadošo lomu. Latviešu sabiedrības elite jaunajā situācijā saskatīja iespēju iegūt politisku ietekmi un latviešu tautai būtiskas pārmaiņas panākt miermīlīgi – likumīgā, politiskā, parlamentārā ceļā.

PSRS TAUTAS DEPUTĀTU KONGRESA VĒLĒŠANAS

26.03. 1989.

1989. gada 12.–24. decembris. PSRS Tautas deputātu 2. kongress Maskavā. Latvijas delegāti sēdes pārtraukumā. No kreisās: Latvijas Tautas frontes priekšsēdētājs Dainis Ivāns, Latvijas Mākslas akadēmijas Sabiedrisko zinātņu katedras vecākais pasniedzējs Mavriks Vulfsons, Latvijas Komunistiskās partijas Madonas rajona komitejas pirmais sekretārs Jānis Vanags, žurnāla “Daugava” atbildīgais sekretārs Viktors Avotiņš. Latvijas Nacionālā arhīva krājums

Baltiešu pārstāvība Maskavā

Tās bija Padomju Savienībā pirmās vēlēšanas ar redzamām demokrātijas pazīmēm. Pirms vēlēšanām tika dota iespēja katrā apgabalā izvirzīt vairākus kandidātus, un pēc tam notika aģitācija. Neko tādu vairums PSRS iedzīvotāju vispār nebija piedzīvojuši. Latvijas Tautas fronteī tā bija iespēja nostiprināt savu politisko ietekmi. Šajās vēlēšanās LTF atbalstītie kandidāti ieguva vairākumu – 40 no 52 no Latvijas ievēlējamo deputātu vietām. Baltiešu deputātu spiediena rezultātā PSRS tautas deputāti 1989. gada 24. decembrī izdarīja iepriekš šķietami neiedomājamo – nosodīja un atzina par spēkā neesošiem Molotova–Ribentropa pakta slepenos papildu protokolus.

VIETĒJO PADOMJU (PAŠVALDĪBU) VĒLĒŠANAS

10.12. 1989.

1989. gada 10. decembris. Balsotāji Rīgas 56. vēlēšanu iecirknī piedalās Latvijas PSR vietējo tautas deputātu padomju vēlēšanās. Latvijas Nacionālā arhīva krājums

Otrais nozīmīgais solis uz politiskās varas iegūšanu

Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošana kā galvenais LTF darbības mērķis izkristalizējās 1989. gada oktobrī. Lai to sasniegtu, LTF bija jāiegūst dominējošā politiskā vara. Šāda iespēja pavērās vēlēšanu liberalizācijas rezultātā. 1989. gada 10. decembra padomju (pašvaldību) vēlēšanās LTF izvirzītie kandidāti visā Latvijā ieguva lielākās sabiedrības daļas atbalstu – apmēram 70 procentus mandātu.

LPSR AUGSTĀKĀS PADOMES VĒLĒŠANAS

18.03. 1990.

1990. gada 17. marts. Aģitācija pirms Latvijas PSR Augstākās padomes vēlēšanām. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums

Balsosim par brīvību!

Lai spētu realizēt nosprausto neatkarības atjaunošanas mērķi, LTF bija jāgūst uzvara LPSR Augstākās padomes vēlēšanās. Lai to īstenotu, LTF apvienojās ne tikai ar citām neatkarības kustībām (LNNK un VAK), bet arī ar tiem komunistiem, kuri atbalstīja virzību uz valstisko neatkarību. Lai gan šajās vēlēšanās līdz ar kompartijas kandidātiem varēja kandidēt arī LTF pārstāvji, tās tomēr nevar uzskatīt par pilnībā demokrātiskām vēlēšanām. Latvijā vēl joprojām bija izvietota PSRS armija un okupācijas varas izdotsais vēlēšanu likums deva iespēju šajās vēlēšanās piedalīties jebkuram PSRS armijas karavīram un viņa ģimenes locekļiem. Vēlēšanās piedalījās teju 1,6 miljoni Latvijas iedzīvotāju jeb 81,2 procenti no visiem balsstiesīgajiem. LTF kandidāti ieguva 131 no 201 deputātu vietas un kļuva par politisko spēku, kas turpmāk noteica Augstākās padomes politisko orientāciju.

MĒĢINĀJUMS IZVEIDOT PARALĒLU VARAS STRUKTŪRU

1989. gadā izveidojās Latvijas Republikas pilsoņu kustība, kas savā pirmajā konferencē pieņēma lēmumu izveidot Pilsoņu komiteju un sasaukt Pilsoņu kongresu. Pilsoņu kongress kļuva par alternatīvu valstiskās neatkarības atjaunošanas mehānismu. Pēc tam, kad LTF īstenoja savu ieceri par parlamentāru varas pārņemšanu un neatkarības atjaunošanu ar Augstākās padomes lēmumu, Pilsoņu kongress palika ārpus faktiskās politiskās varas.

1990. gada 30. aprīlis–1. maijs. Latvijas Republikas Pilsoņu kongress Latvijas Filharmonijas zālē. Latvijas Nacionālā arhīva krājums. Fotogrāfs nezināms

Skenē un noskaties Sandras Kalnietes stāstu!

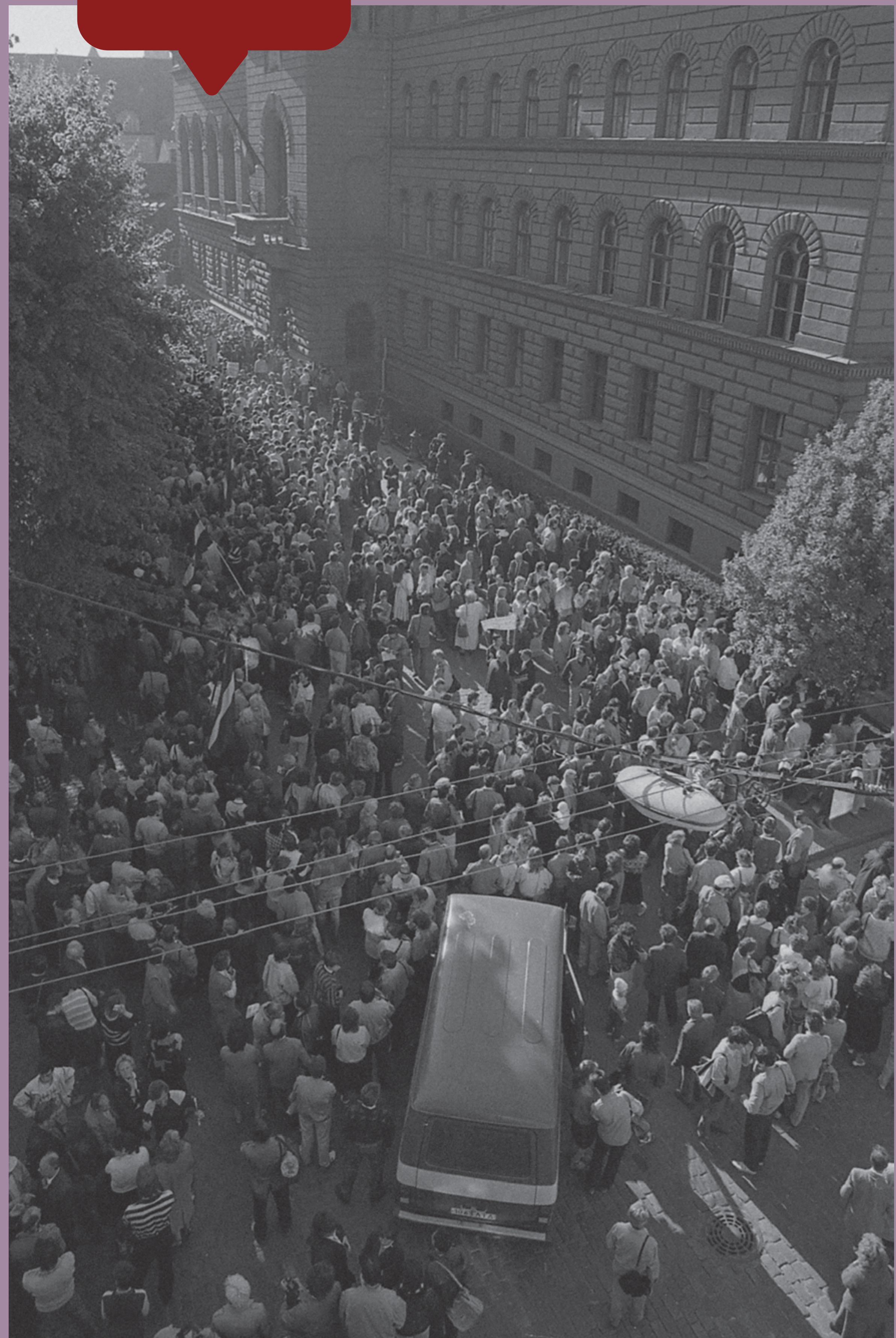
DEKLARĀCIJAS AUTORI

Pēc uzvaras Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada marta vēlēšanās LTF par galveno mērķi izvirzīja Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanu. Par šo jautājumu jaunievēlētā Augstākā padome lēma nekavējoties – jau nākamajā dienā pēc mandātu apstiprināšanas.

Pie Augstākās padomes nama pulcējās ļaudis, ar radio starpniecību sekojot līdzi balsošanai un skaitot katru “par” nodoto balsi.

4.05. 1990.

Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas atbalstītāji pie Augstākās padomes ēkas izšķirošā lēmuma pieņemšanas laikā Saeimas fotokrājums

Debates pirms Neatkarības deklarācijas pieņemšanas bija ilgas. Neatkarības pretinieki mēģināja novilcināt laiku un radīt šķēršļus deklarācijas pieņemšanai. Lai pieņemtu deklarāciju, bija nepieciešams divu trešdaļu deputātu vairākums jeb 134 balsis no 201 balss. Latvijas Tautas frontes frakcijā bija 131 deputāts. Katra deputāta balsojumu nolatīja skaļi, un līdz pat pēdējam brīdim nebija pārliecības, ka par neatkarības atjaunošanu savu balsi atdos arī svārstīgie deputāti. Pūlis pie parlamenta ēkas visu dienu uzmanīgi sekoja līdz sēdes translācijai un gaidīja vēsturisko lēmumu. Pēc visu balsu saskaitīšanas izrādījās, ka par deklarāciju “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” nobalsojuši 138 deputāti, viens atturējies, bet 57 balsojuma laikā pametuši Sēžu zāli. Latvijas likumdevējs bija atjaunojis valsts neatkarību. Līdz ar deklarācijas pieņemšanu sākās Latvijas valsts suverēnās varas atjaunošana *de facto*. Akcentējot šīs dienas nozīmi Latvijas neatkarības atjaunošanas vēsturē, Saeima katru gadu šajā datumā rīko svinīgo sēdi. 4. maijs visā Latvijā ir noteikts par oficiālu svētku dienu.

LIJA PRIEKA ASARAS, UN GAISĀ VIRMOJA BRĪVĪBA.

Mitings 11. novembra krastmalā pēc deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” pieņemšanas Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums Foto: Anda Krauze

Rīta sēdē tika apstiprināti deputātu mandāti, savukārt vakara sēdē vēlēja Latvijas PSR Augstākās padomes vadību. Par Latvijas PSR Augstākās padomes priekšsēdētāju ievēlēja Anatoliju Gorbunovu, par priekšsēdētāja vietniekiem – Daini Ivēnu un Andreju Krastiņu, par sekretāru – Imantu Daudišu.

Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidijs pēc balsojuma par deklarāciju “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”. No kreisās: Imants Daudišs, Anatolijs Gorbunovs, Dainis Ivēns, Andrejs Krastiņš Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums

Deputāti, kas balsoja par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu

Latvijas PSR Augstākās padomes deputāti Augstākās padomes Sēžu zālē balso par deklarāciju “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”. Priekšplānā no kreisās: Jānis Krūmiņš un Indulis Bērziņš Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums

Deputāti pie Augstākās padomes ēkas pēc deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” pieņemšanas Saeimas fotokrājums

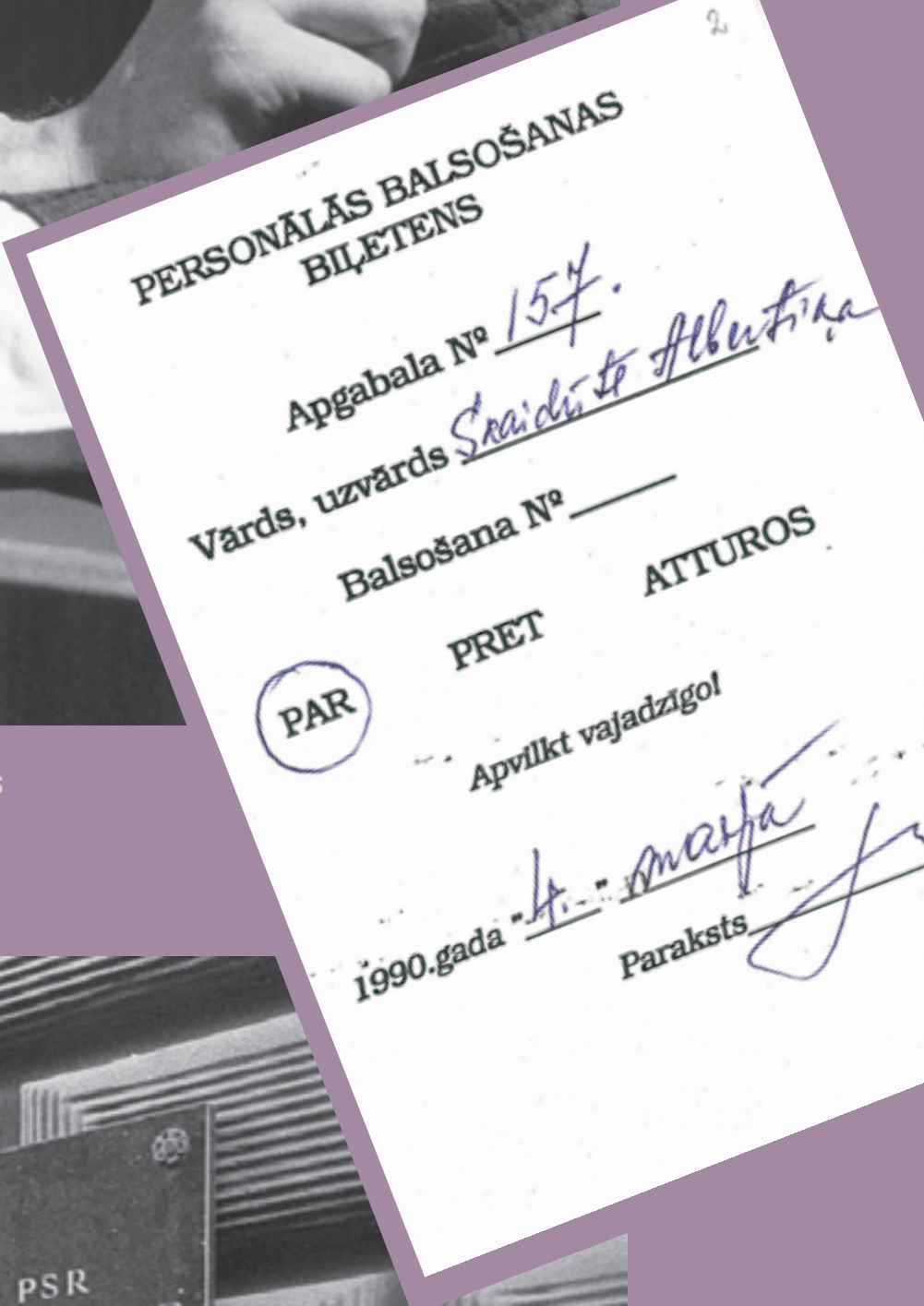

Foto: Uldis Pāže

Foto: Imta Kalniņš

Foto: Uldis Pāže

Laiks no 1990. gada 4. maija līdz 1991. gada 21. augustam uzskatāms par divvaldības periodu, kad paralēli Latvijas Republikas varas iestādēm turpināja darboties arī PSRS pārvaldes struktūras. M. Gorbačova vadītā PSRS neatzina Latvijas neatkarību un asi uzstāja uz PSRS saglabāšanu esošajās robežās. Turpretī Borisa Jeļcina vadītā Krievija pauda atbalstu Baltijas neatkarības centieniem. Latvijā joprojām bija padomju armija, savukārt Latvijas Republikas valdības rokās nebija nekādu militāra spēka struktūru.

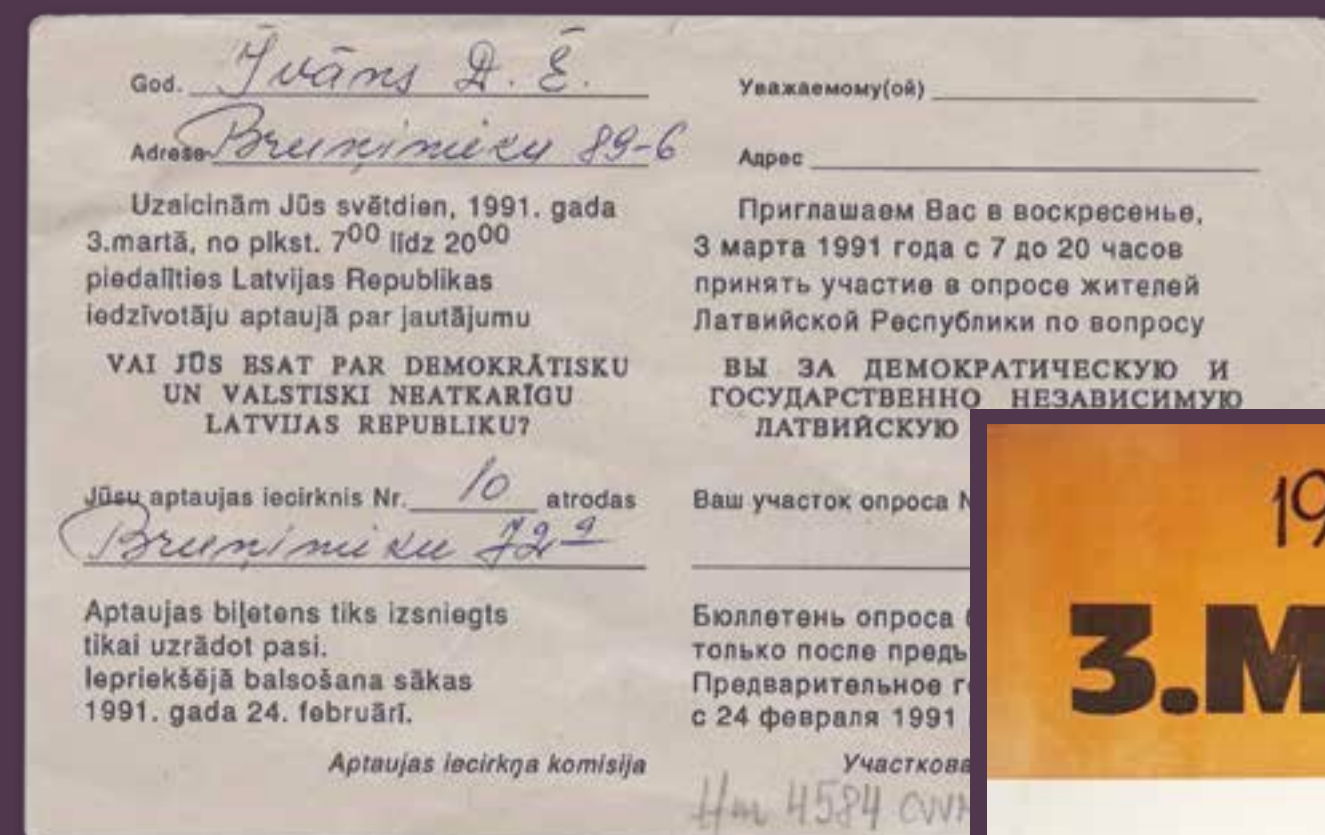
Arī Rietumu valstis nesteidzās atzīt pilnīgu Latvijas neatkarības atjaunošanu, un tas viss kopumā radīja ne vien reālas divvaldības, bet arī izteiktas nenoteiktības situāciju.

3.03.
1991.

TAUTAS APTAUJA PAR LATVIJAS NEATKARĪBU

Iedzīvotāji pārliecinoši saka: mēs vairs
negribam PSRS!

Tautas aptaujas organizēšanu ietekmēja vairāki apstākļi, tostarp kaimiņos – Lietuvā un Igaunijā – izsludinātā tautas nobalsošana. Aptauja par atbalstu valsts neatkarībai bija nepieciešama arī Rietumu valstu pārliecināšanai, ka M. Gorbačova izteikumi par nelielas separātistu sauiņas aktivitātēm neatbilst realitātei. Aptaujas rezultāti pierādīja, ka neatkarības ideju atbalsta ne tikai latvieši, kuru īpatsvars bija tikai 52 procenti, bet arī daudzi cittautieši. Aptaujā piedalījās teju 88 procenti vēlētāju, un par neatkarību no PSRS izteicās gandrīz trīs ceturtdaļas no tiem.

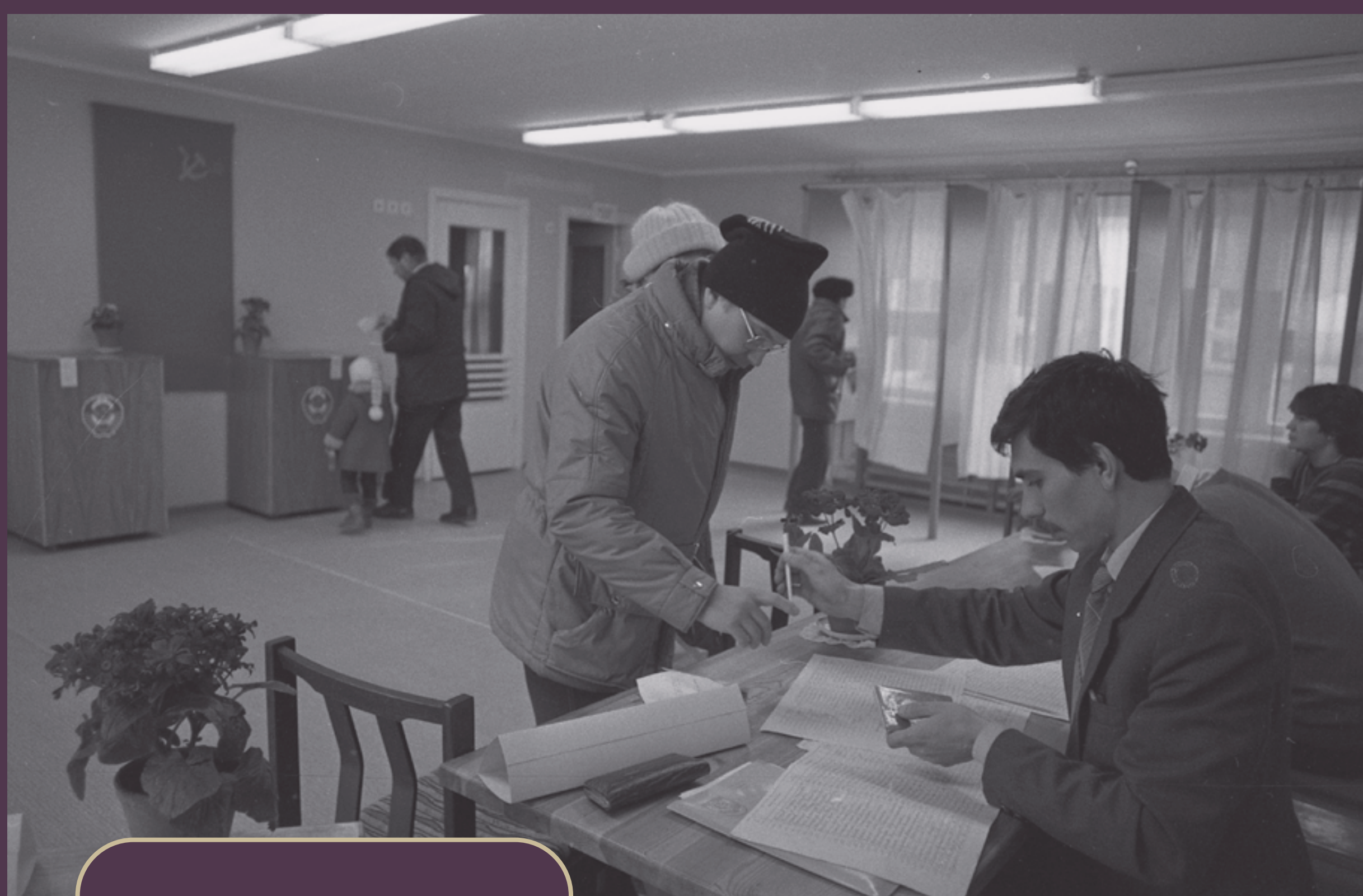

Uzaicinājums piedalīties aptaujā par demokrātisku, valstiski neatkarīgu Latvijas Republiku
Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums

Aptaujas par demokrātisku, valstiski neatkarīgu
Latvijas Republiku plakāts
Liepājas muzeja krājums

Foto: Boriss Kolstijkovs

1991. gada 17. marts. Vissavienības referendums par PSRS saglabāšanu
Latvijas Nacionālā arhīva krājums

17.03.
1991.

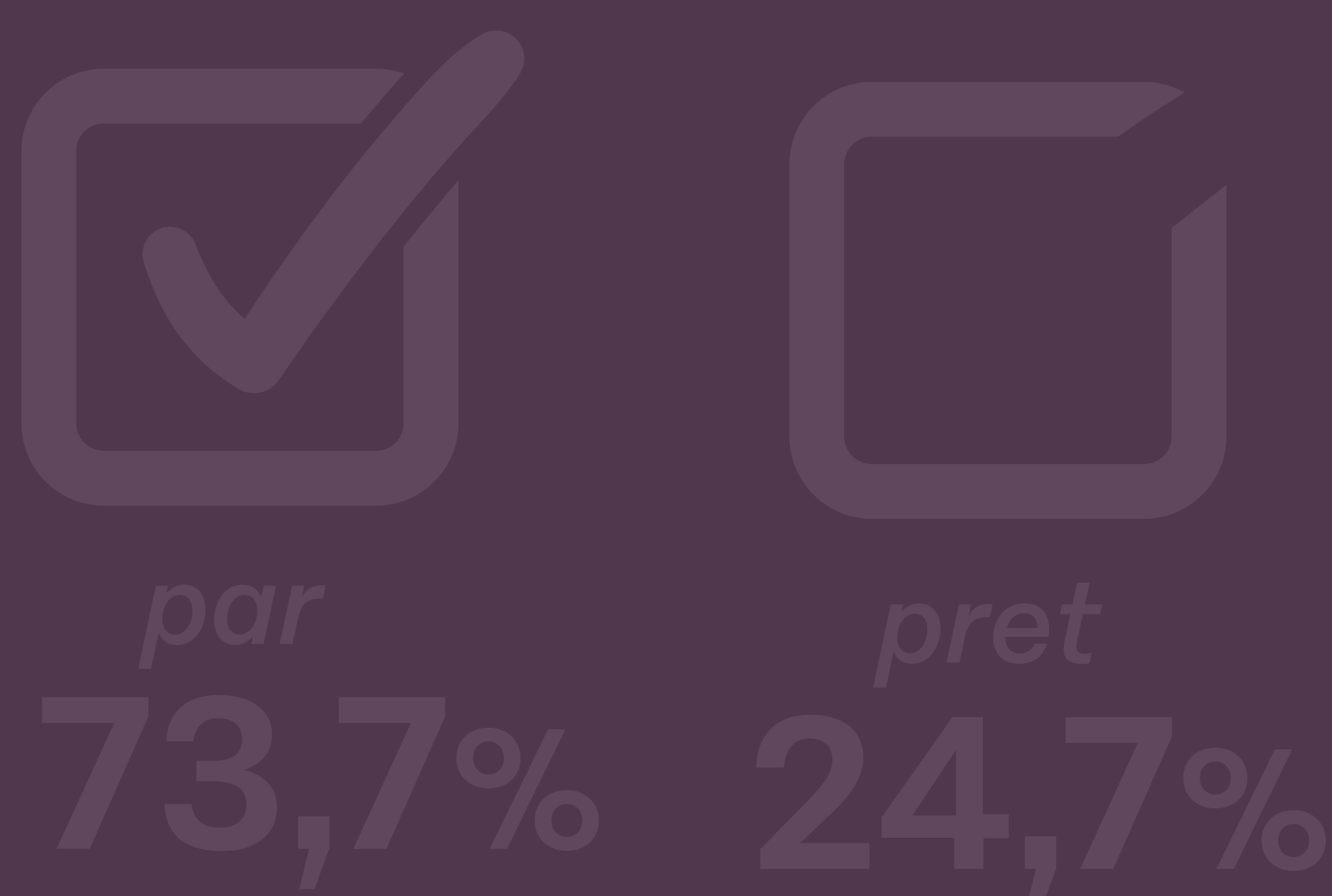
REFERENDUMS PAR PSRS SAGLABĀŠANU

Referendums, kura nebija

Šo tautas nobalsošanu rosināja PSRS Tautas deputātu kongress. Tās mērķis bija pēc vairākiem politiskiem un ekonomiskiem satricinājumiem novērst iespējamo PSRS sabrukumu. Šo referendumu boikotēja ne vien Baltijas valstis, bet arī Gruzija, Armēnija un Moldova.

Latvijas Republikas Augstākā padome aicināja nepiedalīties šajā referendumā. Argumenti: Neatkarības atjaunošanas deklarācija ir pieņemta, un Latvijas sabiedrība 3. marta tautas aptaujā jau pārliecinoši paudusi savu nostāju. Tomēr atsevišķi balsošanas iecirkņi Rīgā un citās pilsētās ar kompartijas un PSRS armijas līdzdalību bija izveidoti. Šajā referendumā savu balsi nodeva tikai 23 procenti iedzīvotāju. Referenduma rezultāti pat netika oficiāli izziņoti.

APTAUJAS REZULTĀTI:

4.05.
1991.

NEATKARĪBAS ATJAUNOŠANAS PIRMĀ GADADIENA

Latvijas Republikas Augstākā padome sanāca uz ārkārtas sēdi, kura bija veltīta deklarācijas pirmajai gadadienai un kurā bija sapulcējušies 150 deputāti, lai atskatītos uz iepriekšējā gada notikumiem un līdz šim paveikto.

Augstākās padomes deputāti – balsootāji par Neatkarības atjaunošanas deklarāciju – gadu pēc 1990. gada 4. maija, kad tika pieņemts izšķirošais lēmums
Saeimas fotokrājums

Foto: Uldis Pāže

Absolūtais vairākums Latvijas iedzīvotāju atbalstīja neatkarības ideju, tomēr daļa, lielākoties okupācijas laikā ieceļojušie padomju pilsoņi, iestājās pret to. Atmosferā laikā kā pretspēki neatkarības centieniem veidojās arī padomju varai lojālas kustības.

Tas bija saspīlēts laiks, kas prasīja arī cilvēku upurus.

PADOMJU SPĒKU PRETREAKCIJA

PSRS vērsās pret Latvijas neatkarības centieniem 15.05.1990.–21.08.1991.

PSRS prezidents Gorbačovs pasludināja, ka Baltijas republiku pieņemtās neatkarības deklarācijas ir nelikumīgas. 15. maijā padomju militāristi mēģināja ielauzties Augstākās padomes namā, taču tika izklīdināti. Rudenī un ziemā PSRS armija pastiprināti demonstrēja savu spēku – Rīgā patrulēja bruņutehnika, zemu pār mājām lidoja kara helikopteri. Situācijas destabilizēšanai tika rīkoti sprādzieni pie politiski nozīmīgiem pieminekļiem. 2. janvārī milicijas specvienība OMON ieņēma Preses namu, lai PSRS vara pārņemtu kontroli pār neatkarību atbalstošajiem medijiem. 7. janvārī PSRS aizsardzības ministrs izdeva pavēli par desanta karaspēka vienības nosūtīšanu uz Baltiju.

1990. gada 15. maijs. Interfrontes atbalstītāju mītiņš pret 4. maijā pieņemto deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" Saeimas fotokrājums

INTERFRONTE

Cīņa pret Latvijas neatkarību

LPSR Internacionālā darbaļaužu fronte jeb Interfronte tika izveidota 1989. gada 7. janvārī kā pretspēks M. Gorbačova reformām un Latvijas Tautas fronteī. Tā aktīvi iestājās par stingru integritāti PSRS sastāvā. Lielu daļu Interfrontes atbalstītāju veidoja uzņēmumu strādnieki, kas Latvijā bija ieradušies pēc tās okupācijas, kā arī PSRS pārvaldes darbinieki un padomju armijas karavīri. Interfronte kategoriski iestājās pret migrācijas pārtraukšanu un valsts valodas statusa piešķiršanu latviešu valodai. Nereti ar vārdu "Interfronte" mēdz apzīmēt visus spēkus, kas vērsās pret Latvijas neatkarības atjaunošanu un iestājās par PSRS saglabāšanu: arī PSKP (kompartiju), Vislatvijas sabiedrības glābšanas komiteju, Darba kolektīvu apvienoto padomi un Kara un darba veterānu organizāciju, OMON un padomju armiju, ciktāl tā iejaucās Latvijas politiskajos procesos.

1991. gada 10. janvāris. Nesankcionēts Latvijas PSR Darbaļaužu internacionālās frontes (Interfronte) mītiņš pie Latvijas Republikas Ministru padomes ēkas, pieprasot Ivara Godmaņa valdības atkāpšanos Saeimas fotokrājums

13.–26.
01.1991.

Barikāžu laiks Rīgā. Barikāžu dalībnieki pie Augstākās padomes ēkas Saeimas fotokrājums

Barikāžu laiks Rīgā Saeimas fotokrājums

Barikāžu laiks Rīgā Saeimas fotokrājums

BARIKĀDES

Tautas pretošanās un solidaritāte

Pirmā no Baltijas valstīm PSRS karaspēka vardarbību piedzīvoja Lietuva. Tragiskie 13. janvāra notikumi pie Lietuvas televīzijas torņa, kur dzīvību zaudēja 14 cilvēki, radīja spēcīgu rezonansi Latvijā. Uz manifestāciju Daugavmalā pulcējās pusmiljons cilvēku. Ļaudis sāka veidot barikādes, lai ar smago tehniku, betona blokiem un citiem resursiem aizsargātu stratēģiski svarīgus objektus – Latvijas Radio, televīzijas centru, Augstākās padomes un Ministru padomes ēkas. Barikāžu dalībnieku skaits lēšams līdz 50 tūkstošiem. Rīgā PSRS armija atklāti netika izmantota, tomēr asiņaina konfrontācija netika izslēgta. Saspīlējuma kulminācija bija OMON uzbrukums Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijai, kad gāja bojā pieci cilvēki. Kopumā barikāžu un augusta puča laikā gāja bojā deviņi neatkarības aizstāvji, bet ievainoto skaits pārsniedza trīs simtus.

1991. gada barikāžu un augusta puča laikā bojā gājušie:

Roberts Mūrnieks 16.01.1991.
nošauts pie Vecmīlgrāvja tilta

Sergejs Konoņenko 20.01.1991.
nošauts parkā starp Iekšlietu ministrijas ēku un Bastejkalnu

Vladimirs Gomanovičs 20.01.1991.
nošauts Iekšlietu ministrijas ēkā

Andris Slapiņš 20.01.1991.
nošauts pie Bastejkalna

Edijs Riekstiņš 20.01.1991.
nošauts pie Iekšlietu ministrijas ēkas

Gvido Zvaigzne 20.01.1991. (miris 05.02.1991.)
nāvīgi ievainots pie Bastejkalna

Ilgvars Grieziņš 21.01.1991.
gājis bojā negadījumā pie Augstākās padomes ēkas

Raimonds Salmiņš 19.08.1991.
nošauts pie Rīgas pilsētas Iekšlietu pārvaldes ēkas

Staņislavs Skroderis 19.08.1991. (miris 20.08.1991.)
nāvīgi ievainots negadījumā uz Salu tilta

1991. gada 18.–22. augustā Maskavā notika tā sauktais augusta pučš – konservatīvo komunistu mēģinājums sagrābt valsts varu. Tas būtiski apdraudēja visas Latvijas neatkarības atjaunošanas iestrādes. Tādēļ Latvijas Republikas Augstākā padome nolēma nekavējoties izbeigt pārejas periodu un pilnībā atjaunot valsts neatkarību.

Tam sekoja Latvijas valsts starptautiska atzīšana.

21.08.
1991.

Foto: Uldis Pāže

Rīgas pilsētas iekšlietu pārvaldes speciālo uzdevumu milicijas vienības (OMON) kaujinieki uz Latvijas Radio mājas balkona Saeimas fotokrājums

Foto: Uldis Pāže

Bruņumašīna uz Vanšu tilta Saeimas fotokrājums

Foto: Uldis Pāže

Mitīnš pie mākslas muzeja "Arsenāls" pēc konstitucionālā likuma "Par Latvijas Republikas valstisko statusu" pieņemšanas. Klātesošos uzrunā Augstākās padomes priekšsēdētājs Anatolijs Gorbunovs un Romualds Ražuks. Saeimas fotokrājums

Foto: Uldis Pāže

Augusta puča laikā pie Augstākās padomes ēkas Saeimas fotokrājums

Foto: Uldis Pāže

1991. gada 2. septembris. Augstākās padomes priekšsēdētājs Anatolijs Gorbunovs pēc telefonsarunas ar ASV prezidentu Ģordžu Bušu, kas atzinis Latvijas neatkarības atjaunošanu, atsaucoties uz konstitucionālā likuma "Par Latvijas Republikas valstisko statusu" pieņemšanu 1991. gada 21. augustā Saeimas fotokrājums

STARPTAUTISKĀ ATZĪŠANA

Latvijas atkārtota *de iure* atzīšana

Pēc pilnīgas Latvijas neatkarības pasludināšanas sākās arī valsts neatkarības starptautiskā atzīšana. Pirmā valsts, kas oficiāli atzina Latvijas neatkarību, bija Islande. 2. septembrī ASV un arī citas valstis, kas Latvijas okupāciju nebija atzinušas, sāka atjaunot ar to diplomātiskās attiecības, bet 6. septembrī Latvijas neatkarību atzina arī PSRS. Līdz gada beigām Latvijas neatkarību bija atzinušas jau 93 valstis. Augusta notikumi veicināja Latvijas atgriešanos starptautiskajā politikā. Pirmā globālā starptautiskā organizācija, kurā Latvija iestājās īsi pēc neatkarības atgūšanas, bija ANO.

LĪDZ GADA
BEIGĀM LATVIJAS
NEATKARĪBU **BIJA**
ATZINUŠAS
93 VALSTIS.

Foto: Uldis Pāže

1993. gada 5. jūnijs. 5. Saeimas pirmā sēde Saeimas fotokrājums

5.–6.06.
1993.

5. SAEIMAS VĒLĒŠANAS

Sešdesmit gadi starp Saeimas vēlēšanām

5. Saeimas vēlēšanas bija nozīmīgas tādā ziņā, ka apstiprināja Saeimas pēctecību.

Vēlēšanās piedalījās teju 90 procenti no visiem balsstiesīgajiem. Jaunievēlētais parlaments uz pirmo sēdi sanāca 1993. gada 6. jūlijā.

PSRS ARMIJAS IZVEŠANA

31.08.1994. no Rīgas pacēlās pēdējā Krievijas Federācijas bruņoto spēku lidmašīna

Latvija tās okupācijas laikā bija padarīta par PSRS bruņoto spēku bāzi. Pēc PSRS sabrukšanas padomju armija nonāca Krievijas Federācijas jurisdikcijā un Krievijas Federācija bija gatava sarunām par tās izvešanu. Tika noteikts, ka bijušās PSRS karaspēks pametīs Latviju līdz 1994. gada 31. augustam, bet vēl dažus gadus turpinās darboties Krievijas drošības infrastruktūrai svarīgais Skrundas lokators. Okupācijas karaspēka izvešana var tikt uzskatīta par pēdējo posmu valsts neatkarības nostiprināšanā.

Skenē un noskaties
Veltas Čebotarenokas
stāstu!

Augusta puča laikā pie Augstākās padomes ēkas Saeimas fotokrājums

Foto: Uldis Pāže

Pirmajos gados pēc neatkarības atjaunošanas Latvija saskārās ar daudziem izaicinājumiem. Ekonomika bija jāpārorientē uz tirgus modeli, jāveic tiesiskās un politiskās reformas un sabiedrības integrācijas pasākumi. Tādēļ tika ieviests demokrātisks un liberāls valsts pārvaldes modelis, kā arī stiprinātas attiecības ar citām valstīm. Jau pavisam drīz pēc neatkarības atjaunošanas **Latvija par savu stratēģisko prioritāti izvirzīja atgriešanos starptautisko attiecību sistēmā, kā arī pievienošanos Eiropas Savienībai un NATO.**

Visas trīs Baltijas valstis uzstāja, ka pēc PSRS sabrukuma ir atjaunojama 1918. gadā proklamēto valstu nepārtrauktība un neatkarība. Šo kontinuitāti noteica dzīvā atmiņā saglabātā izpratne par PSRS pastrādātajiem noziegumiem un netaisnību. Šī pati prasība pēc taisnīguma diktēja arī turpmāk veicamās reformas, piemēram, pilsonības un īpašumtiesību atjaunošanu tiem, kuriem padomju vara bija atņēmusi visu.

Foto: Uldis Pāže

Dainis Ivaņs Eiropas Savienības Padomē ar pirmo Latvijas diplomātisko pasi Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums

PILSONU TIESĪBU RESTITŪCIJA

Latvijas Republikas pilsoņa statusa noteikšana

Valsts neatkarības atjaunošana nozīmēja arī Latvijas tautas tiesības pašnoteikties un lemt savu likteni. Padomju okupācijas apstākļos Latvijā bija prettiesiski milzīgā skaitā iepludināti migranti. Pēc valsts neatkarības atjaunošanas aktualizējās jautājums par viņu tiesisko statusu. Pirmskara Latvijas Republikas pilsoņiem un viņu pēctečiem pilsoņa tiesības tika atjaunotas. Pārējie uz Latvijas Republikas pilsoņa tiesībām varēja pieteikties naturalizācijas kārtībā.

ĪPAŠUMTIESĪBU RESTITŪCIJA

Agrāko tiesību atjaunošana uz īpašumu

Bija jāizstrādā mehānisms, lai nepieļautu haosu un novērstu strīdus starp iepriekšējiem un esošajiem īpašniekiem. Bijušajiem īpašniekiem un viņu mantiniekiem tika atjaunotas tiesības uz īpašumiem, kuri okupācijas laikā bez atlīdzības bija atņemti. Nākamais solis bija privatizācija jeb padomju laikā izveidoto uzņēmumu un uzbūvēto ēku nodošana privātpašumā.

IESTĀŠANOS EIROPAS SAVIENĪBĀ ATBALSTĪJA TEJU 67% REFERENDUMA DALĪBNIEKU.

2004.

IESTĀŠANĀS EIROPAS SAVIENĪBĀ UN NATO

Atgriešanās Rietumu pasaulē

Virzība uz ES un NATO bija apzināta un skaidra ģeopolitiska izvēle Latvijas drošībai. Dalība Eiropas Savienībā nodrošināja Latvijas saimniecisko un kultūras attīstību, kā arī iespēju aktīvi līdzdarboties starptautiskajā politikā. Iestāšanās NATO pavēra jaunu drošības dimensiju un iespējas militārajā jomā sadarboties ar citām NATO dalībvalstīm, kas garantē alianses kolektīvo aizsardzību. Iestāšanās Eiropas Savienībā un NATO bija process, kas lika straujāk ieviest mūsdienīgus Rietumu demokrātijas standartus. Gan ekonomiskā un politiskā, gan arī militārā sadarbība ir īpaši nozīmīga mūsdienu ģeopolitiskajā telpā, kur Krievija apzināti laužusi visas pašas slēgtās vienošanās, izraisījusi karu un apdraud kaimiņvalstu neatkarību.

Foto: Ilmārs Ziedītis

2003. gada 20. septembris. Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga referendumā par Latvijas dalību Eiropas Savienībā

Foto: Ilmārs Ziedītis

2004. gada 2. aprīlis. NATO karoga pacelšanas ceremonija pie Rīgas pils

Izstādi veidojusi Latvijas Republikas Saeima sadarbībā ar Latvijas Nacionālā vēstures muzeja nodaļu – Tautas frontes muzeju. Pateicamies par konsultācijām Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes asociētajam profesoram Jānim Plepam un lektoram Gunāram Kusiņam.